

УДК 351.851

А. Є. ТАММ, Т. П. СТЕЦЮРА

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Розглянуто визначення понять “інклюзивне навчання”, “інклюзивний навчальний заклад”, “інклюзивна освіта”, “механізми державного управління”, запропоновані вітчизняними та зарубіжними науковцями. Акцентовано увагу на недостатній розробленості проблематики комплексного механізму державного управління інклюзивною освітою.

Ключові слова: інклюзивна освіта, особи з інвалідністю, комплексний механізм державного управління інклюзивною освітою.

Considered definitions “inclusive education”, “inclusive school”, “inclusive education”, “Mechanisms of State Control”, offered to domestic and foreign scholars; attention to the issues not elaborated a complex mechanism of public administration inclusive education.

Key words: inclusive education, persons with disabilities, complex mechanism of state management of inclusive education.

На Всеукраїнській нараді з питань захисту прав дитини 27 жовтня 2011 р. Президентом України В. Януковичем підкреслено, що беззаперечним пріоритетом державної політики є забезпечення права дитини на освіту. Одним із першочергових завдань глава держави визначив негайне вирішення проблеми безперешкодного доступу дітей з особливими потребами до закладів освіти [29].

Після ратифікації Україною 16 грудня 2009 р. Конвенції ООН про права інвалідів особливо актуальним стало забезпечення права осіб з інвалідністю на освіту [8]. Упровадження принципів Конвенції, відповідно до статті 4 “Загальні зобов’язання”, не обмежується прийняттям відповідного законодавства, а також включає адміністративні заходи, розвиток стратегій і планів, підвищення інформованості населення. А це вимагає формування нової філософії державної політики по відношенню до людей з інвалідністю, проведення кардинальних реформ в існуючій системі освіти, які б гарантували всім особам з інвалідністю рівні можливості доступу до всіх рівнів освіти упродовж життя.

Останніми роками державою зроблено певні кроки на шляху до запровадження інклюзивної освіти, яка до сьогодні в Україні розвивалась як експериментальна діяльність: внесено відповідні зміни до законодавчої бази, розроблено низку підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на створення соціально-економічних умов для інтеграції в суспільство дорослих і дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Отже, назріла потреба у створенні комплексного механізму державного управління, що забезпечить в Україні скоординоване, цілеспрямоване та дієве керівництво освітою осіб з особливими потребами/інклюзивною освітою, що зумовлює актуальність дослідження.

Починаючи з 1970-х рр., до вивчення різних аспектів освіти дітей-інвалідів, а пізніше й інклюзивної освіти звертались зарубіжні вчені У. Бронфенбреннер, Дж. Мерсер, М. Рейнольдс, І. Дено, М. Уїлл, Д. Ліпскі, А. Гартнер, Г. Піннел, С. Гелловей, А. Дайсон. Отримання університетської освіти інвалідами досліджує група саратовських учених, а саме: Є. Белозерова, Д. Зайцев, Г. Карпова, Е. Наберушкіна, П. Романов, А. Чернецька, О. Ярська-Смірнова. В Україні проблеми інтеграції людей з особливими потребами до всіх галузей життя суспільства досліджували С. Болтинець, Б. Гершунський, О. Дікова-Фаворська, В. Журавський, І. Зязюн. Особливостям організації навчання дітей і молоді з особливими потребами та концептуальним засадам упровадження інклюзивної освіти присвячено роботи С. Андрійчук, О. Василенко, С. Іноземцевої, Є. Ісаєвої, А. Колупаєвої, І. Макаренко, К. Ощепкової, В. Скрипник, Т. Соловійової, Н. Теплової, М. Чайковського, Д. Шевченко.

Т. Ярцевою досліджено механізми державного управління розвитком освіти [33], Ю. Журавльовою та О. Поступною – механізми державного управління вищою освітою [7; 22]. Дослідженню ж проблематики комплексного механізму державного управління інклюзивною освітою належну увагу ще не приділено.

Метою статті є розгляд стану вивчення особливостей організації освіти осіб з особливими потребами/інклюзивної освіти, обґрунтування актуальності дослідження комплексного механізму державного управління інклюзивною освітою.

Проаналізувавши дисертаційні дослідження, захищені в Україні, можна зробити висновки, що освіті осіб з особливими потребами приділяється певна увага (табл.).

У науковій літературі як зарубіжними, так і вітчизняними ученими приділяється увага освіті осіб з особливими потребами, в основному у вищій школі. Так, у колективній монографії за редакцією О. Дікової-Фаворської розроблено та запропоновано різні аспекти інтеграції осіб з особливими потребами в суспільство через отримання ними якісної вищої освіти [6]; доступності вищої освіти, освітній інтеграції дітей-інвалідів присвячено роботи О. Ярської-Смірнової та П. Романова [32]; запровадженню дистанційного навчання у професійну підготовку осіб з особливими потребами – роботи С. Андрійчук [1], К. Ощепкової, Д. Шевченко [21].

Окрім цього, деякими науковцями розглянуто загальні аспекти інклюзивної освіти. Так, у монографії А. Колупаєвої досліджено становлення та розвиток інклюзивної освіти в розвинутих країнах світу та країнах пострадянського простору, концептуальні засади розвитку інклюзивної освіти в Україні [13]. Н. Тепловою зроблено, на нашу думку, вдалу спробу визначити

Таблиця

<i>Автор</i>	<i>Назва дисертаційного дослідження</i>	<i>Спеціальність</i>	<i>Рік захисту</i>
В. Скрипник	Особливості соціально-психологічної адаптації першокурсників з особливими потребами	19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія”	2006 [24]
М. Чайковський	Соціально-педагогічні умови реабілітації студентів з особливими потребами	13.00.05 “Соціальна педагогіка”	2006 [31]
Т. Соловійова	Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей раннього віку з особливими потребами	13.00.05 “Соціальна педагогіка”	2009 [25]
І. Макаренко	Соціально-педагогічні засади роботи з батьками дітей з особливими потребами	13.00.05 “Соціальна педагогіка”	2009 [16]
С. Іноземцева	Організація соціально-педагогічної роботи з підлітками з особливими потребами в середніх навчальних закладах України (друга половина ХХ століття)	13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки”	2009 [10]
О. Дікова-Фаворська	Соціологічна концептуалізація освіти осіб з функціональними обмеженнями здоров'я	22.00.04 “Спеціальні та галузеві соціології”	2009 [6]
Є. Ісаєва	Антиципаційна спроможність як чинник формування життєвих перспектив осіб юнацького віку з особливими потребами	19.00.04 “Медична психологія”	2010 [11]
О. Василенко	Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі	13.00.05 “Соціальна педагогіка”	2010 [3]
Н. Теплова	Державне управління процесом соціалізації людей з особливими потребами	25.00.01 “Теорія та історія державного управління”	2010 [27]

основні принципи формування державної політики щодо впровадження інклюзивної освіти, а також визначено декілька етапів упровадження інклюзивної освіти в загальну середню освіту, а саме: здійснення соціально-психологічного та статистичного аналізу, вдосконалення нормативно-правової бази функціонування національної системи освіти, створення національної системи оцінювання якості освіти, яка б враховувала особливості фізичних можливостей та інші [28].

Проте проблематика механізмів державного управління інклюзивною освітою ще не знайшла достатнього висвітлення в педагогічній літературі та фахових дослідженнях з державного управління, що обумовило необхідність вивчення цієї проблематики. Оскільки науково-теоретичною основою для будь-якого дослідження є застосування чітко визначених наукових термінів, то в першу чергу слід звернути увагу на трактування таких понять, як “інклюзивне навчання”, “інклюзивна освіта”, “механізм державного управління”, “комплексний механізм державного управління інклюзивною освітою”.

У Концепції розвитку інклюзивної освіти визначено, що інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [14]. Йдеться про процес включення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх закладах.

Поняття інклюзії/включення було введено в теорію і політику сучасної освіти завдяки роботам М. Уїлл, помічника держсекретаря департаменту освіти США, яка запропонувала змінити принцип організації навчання дітей з особливими освітніми потребами, звернувши увагу на те, що до спецкласів відправлялись разом з дітьми-інвалідами учні, які мали труднощі в навчанні (з “педагогічною занедбаністю”, затримкою в розвитку, порушеннями в дисципліні), а потім зі спецкласів вони вже не повертались до загальної школи. Тому М. Уїлл запропонувала в загальній школі об’єднати спеціальні програми із загальноосвітніми для забезпечення виконання індивідуальних освітніх планів, заснованих на індивідуальних освітніх потребах [34].

Російські науковці П. Романов та О. Ярська-Смирнова, проаналізувавши досвід зарубіжних країн щодо запровадження інклюзивної освіти, визначають інклюзію як реформування шкіл і перепланування навчальних приміщень таким чином, щоб вони відповідали потребам усіх без винятку дітей [23, с. 61], та наголошують, що принцип інклюзивної освіти полягає в такому: 1) всі діти повинні бути включені до освітнього та соціального життя школи за місцем проживання; 2) інклюзія означає включення кого-небудь з самого початку, а не інтеграцію, яка означає повернення кого-небудь назад; 3) завдання інклюзивної школи – побудувати систему, що задовольняє потребам кожного; 4) в інклюзивних школах усі діти, а не тільки діти з інвалідністю, забезпечуються такою підтримкою, яка дозволяє їм бути успішними, відчувати безпеку і доречність [Там же, с. 62].

На офіційному сайті Всеукраїнського фонду “Крок за кроком”, який з 1990-х рр. займається дослідженнями особливостей упровадження інклюзивної освіти, подаються визначення понять інклюзії та інклюзивного навчального закладу, які також ґрунтуються на зазначеному вище принципі, і, на нашу думку, певною мірою розширюють їх трактування. Так, інклюзія – це процес реального включення інвалідів в активне суспільне життя, однаковою мірою необхідний для всіх членів суспільства. Інклюзія передбачає пристосування шкіл та їх загальної освітньої філософії та політики до потреб усіх учнів – як обдарованих дітей, так і тих, котрі мають особливі потреби. Інклюзія потребує змін на всіх рівнях освіти, оскільки це – особлива система навчання, яка охоплює весь різноманітний контингент учнів і диференціює освітній процес, відповідаючи потребам учнів усіх груп і категорій. Інклюзивна школа – заклад освіти, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує існуючі в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат у шкільному середовищі [9].

Отже, синтезувавши наведені визначення, під інклюзивною освітою будемо розуміти, по-перше, сукупність суб’єктів – організацій, адаптованих навчальних закладів, підприємств, зайнятих навчанням, вихованням дітей (осіб) з особливими потребами, передачею їм знань, випуском навчально-методичної літератури, підготовкою педагогічних кадрів; по-друге, адаптований до навчання і виховання зазначеної категорії дітей (осіб) навчально-виховний процес; по-третє, управлінську систему, яка забезпечує координацію діяльності зазначених суб’єктів та контроль за якістю навчально-виховного процесу.

Щодо трактувань поняття “механізм державного управління”, то погоджуємось з О. Кравченко, яка, досліджуючи теоретичні підходи до цієї дефініції, констатує, що концептуальні засади механізмів державного управління висвітлено в численних працях вітчизняних і зарубіжних учених, але, на сучасному етапі розвитку науки державного управління, немає загальноприйнятого визначення поняття “механізм державного управління” та єдиного підходу до трактування його визначення [15].

Так, на думку В. Авер’янова, механізм державного управління – це сукупність відповідних державних органів, організованих у систему для виконання цілей (завдань) державного управління відповідно до їх правового статусу, та масив правових норм, що регламентують організаційні засади та процес реалізації вказаними органами свого функціонального призначення. Звідси складовими елементами зазначеного механізму є такі: 1) система органів виконавчої влади; 2) сукупність правових норм, що регламентують як організаційну структуру системи органів виконавчої влади, так і процеси її функціонування та розвитку [4].

Н. Нижник та О. Машков визначають, що механізм управління – це категорія управління, що включає цілі управління, елементи об’єкта та їх зв’язки, на які здійснюється вплив, дії в інтересах досягнення цілей, методи впливу, матеріальні

та фінансові ресурси управління, соціальний і організаційний потенціали. Реальний механізм управління завжди конкретний, оскільки спрямований на досягнення конкретних цілей за допомогою впливу на конкретні фактори і цей вплив здійснюється через використання конкретних ресурсів [18, с. 37, 49].

На думку В. Малиновського, механізм державного управління є сукупністю засобів організації управлінських процесів і способів впливу на розвиток керованих об'єктів із використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління [17, с. 222].

Г. Атаманчук визначає, що механізм державного управління – це складна система державних органів, організованих відповідно до визначених принципів для здійснення завдань державного управління; це інструмент реалізації виконавчої влади держави [2, с. 86].

Г. Одінцова та Н. Мельтюхова під механізмом управління розуміють засіб розв'язання суперечностей явища чи процесу, послідовну реалізацію дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй методів управління та спрямовані на досягнення мети [26, с. 13].

Проаналізувавши значну кількість визначень щодо механізму державного управління, О. Кравченко узагальнила, що він є сукупністю форм, засобів, методів, правових, організаційних, адміністративних, мотиваційних та інших заходів держави, спрямованих на забезпечення динамічного розвитку суспільства [15].

На нашу думку, вищезазначені тлумачення поняття “механізму державного управління” кожне в своїй мірі розкривають його. Отже, під механізмом державного управління інклюзивною освітою будемо розуміти систему органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які за повноваженнями долучені до запровадження такої освіти в рамках правових норм, що існують у державі. Таким чином, державне управління інклюзивною освітою є сукупністю економічних, мотиваційних, правових, організаційних, політичних та інших заходів держави, спрямованих на забезпечення розвитку інклюзивної освіти.

А. Мельник наводить соціальний механізм формування та реалізації державного управління єдиним ланцюгом взаємопов'язаних суспільних явищ, опосередкованим державою як суб'єктом управління: потреби – інтереси – цілі – рішення – дії – результати [5, с. 32].

На нашу думку, в українському суспільстві назріла потреба сформулювати цілі щодо широкомасштабного запровадження інклюзивної освіти, а держава повинна прийняти рішення щодо створення злагодженого комплексного механізму державного управління такою освітою. У результаті таких дій буде досягнуто очікуваний результат: ефективна соціалізація осіб з особливими потребами шляхом інклюзивної освіти.

Для широкомасштабного запровадження освіти осіб з особливими потребами на всіх її рівнях настав час для формування комплексного механізму державного управління інклюзивною освітою, чому має передувати його ґрунтовне дослідження.

З урахуванням вищенаведених визначень, комплексний механізм державного управління інклюзивною освітою буде розглянуто в подальших розвідках як система таких механізмів державного управління: організаційного (суб'єкти, об'єкти, цілі, методи, форми), політичного (формування відповідної державної освітньої політики та толерантної суспільної думки), правового (нормативно-правове забезпечення), економічного (фінансове забезпечення) та мотиваційного (стимулювання суб'єктів та об'єктів), кожен з яких нами буде ґрунтовно досліджуватись.

Література:

1. *Андрійчук С.* Використання технологій дистанційного навчання у професійній підготовці людей з особливими потребами / С. Андрійчук // Реформування соціальних служб в Україні: сучасний стан і перспективи : зб. ст. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 5-7 червня 2002 р. – Львів, 2003. – С. 114–119.
2. *Атаманчук Г. В.* Теория государственного управления / Г. В. Атаманчук. – М. : Юрид. лит.-ра, 1997. – 400 с.
3. *Василенко О. М.* Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі : автореф. дис. ... к.пед.н. : спец. 13.00.05 “Соціальна педагогіка” / О. М. Василенко. – Луганськ, 2010. – 20 с.
4. Державне управління в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.
5. Державне управління : навч. посіб. / [А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко] ; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання-Прес, 2003. – 343 с.
6. *Дікова-Фаворська О. М.* Соціологічна концептуалізація освіти осіб з функціональними обмеженнями здоров'я : автореф. дис. ... д.соц.н. : спец. 22.00.04 “Спеціальні та галузеві соціології” / О. М. Дікова-Фаворська. – Запоріжжя, 2009. – 40 с.
7. *Журавльова Ю. О.* Механізми державного управління реформуванням вищої освіти України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... к.держ.упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / Ю. О. Журавльова. – Одеса, 2009. – 20 с.
8. Закон України “Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї” // ВВР України. – 2010. – № 9. – Ст. 77.
9. Інклюзивна освіта: основні положення / Офіційний сайт Всеукраїнського фонду “Крок за кроком”. – Режим доступу : <http://ussf.kiev.ua/index.php?go=Inklus&id=2>.
10. *Іноземцева С. В.* Організація соціально-педагогічної роботи з підлітками з особливими потребами в середніх навчальних закладах України (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. ... к.пед.н. : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / С. В. Іноземцева. – Х., 2009. – 21 с.
11. *Ісаєва Є. С.* Антиципаційна спроможність як чинник формування життєвих перспектив осіб юнацького віку з особливими потребами : автореф.

- дис. ... к.психол.н. : спец. 19.00.04 “Медична психологія” / Є. С. Ісаєва. – К., 2010. – 18 с.
12. *Коваленко В. П.* Удосконалення механізму державного управління післядипломною освітою в Україні : автореф. дис. ... к.держ.упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / В. П. Коваленко. – Донецьк, 2006. – 18 с.
13. *Колупаєва А. А.* Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : [монографія] / А. А. Колупаєва. – К. : Самміт-книга, 2009. – 272 с.
14. Концепція розвитку інклюзивної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 1 жовтня 2010 р. № 912. – К., 2010.
15. *Кравченко О. М.* Теоретичні підходи до визначення поняття “механізм державного управління” / О. М. Кравченко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2009. – С. 2. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua>
16. *Макаренко І. В.* Соціально-педагогічні засади роботи з батьками дітей з особливими потребами : автореф. дис. ... к.пед.н. : спец. 13.00.05 “Педагогіка” / І. В. Макаренко. – Луганськ, 2009. – 20 с.
17. *Малиновський В. Я.* Державне управління : навч. посіб. – вид. 3-є, перероб. та доп. / В. Я. Малиновський. – К. : Атіка, 2009. – 608 с.
18. *Нижник Н. Р.* Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. / Н. Р. Нижник; О. А. Машков ; за заг. ред. Н. Р. Нижник. – К. : УАДУ, 1998. – 160 с.
19. Особа з функціональними обмеженнями в колі проблем: здоров’я – навчання – працевлаштування : [монографія] / за наук. ред. к.соц.н., О. М. Дікової-Фаворської. – Житомир : Полісся, 2009. – 364 с.
20. *Остапчук В. В.* Механізми державного управління безперервною освітою в Україні : автореф. дис. ... к.держ.упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / В. В. Остапчук. – Донецьк, 2006. – 19 с.
21. *Ощепкова К. С.* Дистанционное обучение инвалидов как основа их социально-трудовой реабилитации : в 3-х т. / К. С. Ощепкова, Д. Б. Шевченко // Российское общество и социология в XXI веке: социальные вызовы и альтернативы : Тезисы докл. и выступ. на II Всероссийском социол. конгрессе, 30 сент. – 2 окт. 2003 г. – М. : Альфа-М, 2003. – Т. 3. – С. 259–260.
22. *Поступна О. В.* Механізми державного управління вищою освітою на регіональному рівні : дис. ... к.держ.упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / О. В. Поступна. – Х., 2009. – 220 с.
23. *Романов П. В.* Политика инвалидности: Социальное гражданство инвалидов в современной России / П. В. Романов, Е. Р. Ярская-Смирнова. – Саратов : Научная книга, 2006. – С. 56–79.
24. *Скрипник В. А.* Особливості соціально-психологічної адаптації першокурсників з особливими потребами : автореф. дис. ... к.психол.н. : спец. 19.00.07 “Практична психологія” / В. А. Скрипник. – Вінниця, 2006. – 19 с.
25. *Соловійова Т. Г.* Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей раннього віку з особливими потребами : автореф. дис. ... к.пед.н. : спец. 13.00.05 “Педагогіка” / Т. Г. Соловійова. – К., 2009. – 22 с.

26. Теорія і історія державного управління. Опорний конспект лекцій і методичні вказівки до проведення практичних занять / Г. С. Одинцова, Н. М. Мельтюхова. – Х. : УАДУ (ХФ), 2001. – 136 с.

27. *Теплова Н. А.* Державне управління процесом соціалізації людей з особливими потребами : автореф. дис. ... к.держ.упр. : спец. 25.00.01 “Державне управління” / Н. А. Теплова. – Х., 2010. – 20 с.

28. *Теплова Н. А.* Методологія та принципи державного управління щодо забезпечення належної освіти людей з інвалідністю / Н. А. Теплова // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – 2009. – № 3 (26). – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2009-3/doc/3/18.pdf>.

29. Українське суспільство чекає від влади рішучих кроків щодо реального забезпечення прав дитини: виступ Глави держави на Всеукраїнській нараді з питань захисту прав дитини (Київ, 27 жовт. 2011 р.) / Офіційне інтернет-представництво Президента України В.Ф. Януковича. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/21728.html>

30. *Федорчак О. В.* Класифікація механізмів державного управління / О. В. Федорчак // Демократичне врядування. – 2008. – № 1. – [Електронне наукове фахове видання]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/O_Fedorchak.pdf.

31. *Чайковський М. Є.* Соціально-педагогічні умови реабілітації студентів з особливими потребами : автореф. дис. ... к.пед.н. : спец. 13.00.05 / Ін-т пробл. виховання АПН України. – К., 2006. – 20 с.

32. *Ярская-Смирнова Е. Р.* Проблема доступности высшего образования для инвалидов / Е. Р. Ярская-Смирнова, П. В. Романов // Социологические исследования. – 2005. – № 10. – С. 48–56.

33. *Ярцева Т. О.* Механізми державного управління розвитком освіти в Україні : автореф. дис. ... к.держ.упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / Т. О. Ярцева. – Днепропетр., 2010. – 19 с.

34. *Will M. C.* Education children with learning problems: A shared responsibility // Exceptional Children. – 1986. – № 52. – P. 411–415.

Надійшла до редколегії 16.12.2012 р.

УДК 351.824.1:330.341.1

Ю. О. УЛЬЯНЧЕНКО

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ НА КЛАСТЕРНИХ ЗАСАДАХ

Досліджено теоретико-методологічні підходи до державного регулювання розвитку регіону на кластерних засадах з метою соціально-економічного розвитку аграрної сфери. Розглянуто кластери як географічно цільно розташовані підприємства та організації, взаємопов'язані між собою.